

Logoped. – 2002. – № 2. – S. 50-53. 2. **Kudrova T.I.** Modelirovanie v obuchenii gramote doshkolnikov s nedorazvitiem rechi / T.I. Kudrova // Logoped v detskom sadu. – 2007. – № 4. – S. 51-54. 3. Rukovodstvo po rabote s detmi s umstvennoy otstalostyu: uchebnoe posobie / nauch. red. M. Pishchek; per. s polsk. – SPb: Rech, 2006. – 276 s. 4. **Shipitsyina L.M.** «Neobuchaemyiy» rebenok v seme i obschestve. Sotsializatsiya detey s narusheniem intellekta / L. M. Shipitsyina. – SPb: Rech, 2005. – 477 s. 5. **Smyishlyayeva T.N., Korchuganova E.Yu.** Ispolzovanie metoda naglyadnogo modelirovaniya v korrektsii obschego nedorazvitiya rechi doshkolnikov / T.N. Smyishlyayeva, E.Yu. Korchuganova // Logoped. – 2005. – № 1. – S. 7-12. 6. **Omelchenko L.V.** Ispolzovanie priemov mnemotekhniki v razvitii svyaznoy rechi / L.V. Omelchenko // Logoped. – 2008. – № 4. – S. 102-115.

Авторський внесок: Галецька Ю.В. – 100%
Дата відправлення статті 14.03.17 р.

УДК: 376. 1: 616.28 – 008.14

О.І. Дмитрієва
dmitroxana@rambler.ru

УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

Відомості про автора: Дмитрієва Оксана, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна. У колі наукових інтересів: проблеми психолого-педагогічного супроводу дітей з порушеннями слуху в умовах інклюзивного навчання, правове виховання учнів з порушеннями слуху, використання жестової мови у навчально-виховному процесі навчальних закладів для дітей з порушеннями слуху. Email: dmitroxana@rambler.ru

Contact: Dmitriieva Oksana, PhD of pedagogy, associate professor of correctional pedagogy and inclusive education in Kamyanets-Podilsky National Ivan Ohienko University, Kamianets-Podilsky, Ukraine. Academic interests: the problem of psycho-pedagogical maintenance of children with hearing impairments in conditions of inclusive education, legal education of pupils with hearing impairments, usage of sign language in educational

process of educational institutions for children with hearing impairments.
Email: dmitroxana@rambler.ru

Дмитрієва О.І. Оптимизация процесса формирования правосознания старшеклассников во внеклассной деятельности специальной школы для слабослышащих детей // *Materialy VIII Miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Wykształcenie I nauka bez granic – 2012»*. – Volume 20. Pedagogiczne nauki. – Przemysl : Nauka I studia. – 112 str. – С. 21-28. ; **Дмітрієва О.І.** Вивчення стану сучасної правової освіти учнів зі зниженим слухом в умовах спеціальної школи // *Збірник наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна : вип. XXIII, у 3 ч. / за ред. О.В.Гаврилова, В.І.Співака. – Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2013. – Ч. 3. – С. 81-88.* ; **Дмітрієва О.І.** Дослідження рівнів готовності старшокласників зі зниженим слухом до застосування правових знань у поведінці // *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М.П.Драгоманова, 2014. –№ 26. – С. 89-94.*

Дмітрієва О.І. Умови забезпечення ефективності процесу формування правосвідомості старшокласників з порушеннями слуху. Процес формування правосвідомості учнів з порушеннями слуху має певні особливості. Неповноцінне функціонування слухового аналізатора порушує контакти з оточуючими і в зв'язку з цим, обмежує можливості осіб з порушеннями слуху помічати та усвідомлювати різноманітність стосунків, що існують в умовах суспільства.

Учні з порушеннями слуху за законом мають ті ж права і обов'язки, що і чуючі, але їхні знання, уявлення, поняття часто бувають несформованими, а життєвий досвід іноді не дозволяє орієнтуватись у вирі подій. Проте гуманність та обов'язок суспільства полягають у тому, щоб виховати дітей з порушеннями слуху повноцінними громадянами своєї держави, які готові до адекватного сприйняття вимог та програмування своєї поведінки у встановлених межах.

Однією з важливих умов забезпечення ефективності процесу формування правосвідомості старшокласників з порушеннями слуху в позаурочний час є забезпечення оптимального професійного співробітництва вчителів та вихователів в організації та керівництві діяльністю під час позаурочних навчально-виховних занять.

Важливими умовами ефективності процесу формування правосвідомості старшокласників з порушеннями слуху в позаурочний час є діяльність вихователя; реалізація взаємодії учнів і педагога, інтенсивне використання інтерактивних методів та технологій у

виховній діяльності, спрямованих на підвищення інтелектуальної та практичної діяльності цієї категорії дітей.

Ключові слова: умови, правосвідомість, вчителі, вихователі, старшокласники з порушеннями слуху, ефективність.

Дмитриева О.И. Условия обеспечения эффективности процесса формирования правосознания старшеклассников с нарушениями слуха. Процесс формирования правосознания учащихся с нарушениями слуха отличается определенными особенностями. Нарушение деятельности слухового анализатора нарушает контакты с окружающим миром и в связи с этим, ограничивает возможности лиц с нарушениями слуха замечать и осознавать разнообразие отношений, которые существуют в обществе.

Учащиеся с нарушениями слуха имеют те же права и обязанности, что и слышащие, но их знания, представления, понятия часто бывают несформированными, а жизненный опыт иногда не позволяет ориентироваться в разнообразии событий. Но гуманность и обязанность общества состоят в том, чтобы воспитать детей с нарушениями слуха полноценными гражданами своего государства, готовых к адекватному восприятию требований и программированию своего поведения в определенных рамках.

Важным условием обеспечения эффективности процесса правосознания старшеклассников с нарушениями слуха является оптимальное профессиональное сотрудничество учителей и воспитателей во время организации внеурочных учебно-воспитательных занятий.

Важными условиями эффективности процесса формирования правосознания старшеклассников с нарушениями слуха является деятельность воспитателя; реализация взаимодействия учащихся и педагогов; интенсивное использование интерактивных методов и технологий в воспитательной деятельности, направленных на повышение интеллектуальной и практической деятельности этой категории детей.

Ключевые слова: условия, правосознание, учителя, воспитатели, старшеклассники с нарушениями слуха, эффективность

Dmitriieva O.I. The conditions of effective legal consciousness formation process of senior pupils with hearing impairments. The process of legal consciousness formation of pupils with hearing impairments has some peculiarities. Defective functioning of auditory analyzer breaks contacts with people, and as a result limits the possibilities of people with hearing impairments to notice and realize the diversity of relations in society.

Pupils with hearing impairments have the same rights and duties as healthy pupils, but their knowledge, imagination, concepts are often not formed. The humanity and duty of society is to educate children with hearing

impairments as true citizens of their country, who are ready for appropriate perception of demands and programming their behavior in determined limits.

One of the important conditions of providing effective legal consciousness formation process of senior pupils with hearing impairments in extracurricular time is providing optimal professional cooperation of teachers and educators in organization and direction of activities during extracurricular teaching and educational lessons.

The important conditions of effective legal consciousness formation process of senior pupils with hearing impairments in extracurricular time are educator's activities, realization of cooperation between pupils and teacher, intensive usage of interactive methods and technologies in education process.

Key words: conditions, legal consciousness, teachers, educators, senior pupils with hearing impairments, effectiveness.

Постановка проблеми. Аналіз результатів дослідження стану розробленості проблеми у загальній, спеціальній психолого-педагогічній літературі та практиці роботи засвідчив, що формування правосвідомості підростаючого покоління відбувається у процесі правової освіти, важливе значення у якій належить правовому вихованню. Процес викладання суспільствознавчих дисциплін у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах для дітей зі зниженим слухом, з одного боку, і процес оволодіння знаннями із цих предметів учнями, з іншого, мають певну особливість. Порушення діяльності слухового аналізатора, недостатня мовленнєва компетенція школярів зі зниженим слухом, своєрідність їх словесно-логічного мислення, пізнавальної діяльності, недостатність отримуваної інформації, загальних знань, життєвого досвіду ускладнюють можливість вивчення суспільствознавчих дисциплін на такому рівні, на якому засвоюють їх учні загальноосвітніх шкіл. Водночас, знання, які засвоюють школярі зі зниженим слухом, часто мають інформативний характер, тому учням важко застосувати набуті знання у практичних ситуаціях, у повсякденному житті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Учні з порушеннями слуху за законом мають ті ж права і обов'язки, що і чуючі, але їхні знання, уявлення, поняття часто бувають несформованими, а життєвий досвід іноді не дозволяє орієнтуватись у вирі подій. Проте гуманність та обов'язок суспільства полягають у тому, щоб виховати дітей з порушеннями слуху повноцінними громадянами своєї держави, які готові до адекватного сприйняття вимог та програмування своєї поведінки у встановлених межах.

В галузі правового виховання дітей з порушеннями слуху школа покликана вирішувати наступні завдання:

- роз'яснення законів, норм моралі, правил поведінки в школі, вдома, в громадських місцях;

- пояснення ролі організацій та осіб, які забезпечують порядок;
- формування правосвідомості; закріплення свідомого ставлення до виконання правил і законів; виховання почуття відповідальності за свої дії;

- набуття деяких навичок правоохоронної та природоохоронної діяльності [2, с. 256].

Мета статті. Визначити та описати оптимальні умови забезпечення ефективності процесу формування правосвідомості старшокласників з порушеннями слуху.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що спланована та послідовна робота з правового виховання школярів з порушеннями слуху у позаурочний час, надання їм своєчасної допомоги, організація сприятливого клімату в дитячому колективі, створення умов для емоційних контактів, для творчого самовираження кожного, – створюють можливість формування високого рівня сформованості правосвідомості, є досить ефективними засобом профілактики правопорушень серед учнів з порушеннями слуху та сприяють адаптації випускників до життя у суспільстві.

Однією з важливих умов забезпечення ефективності процесу формування правосвідомості старшокласників з порушеннями слуху в позаурочний час є забезпечення оптимального професійного співробітництва вчителів та вихователів в організації та керівництві діяльністю під час позаурочних навчально-виховних занять. Специфікою навчально-виховного процесу у загальноосвітній школі для дітей з порушеннями слуху є постійне перебування дітей у закладі під наглядом педагогів. Тому особливого значення для досягнення результативності навчально-виховного процесу у закладі набуває здійснення єдиного педагогічного підходу до учнів, обговорювання методик проведення занять, добір ефективних методів та прийомів тощо. Спільність принципів професійних позицій, взаємозв'язок у діяльності вчителя та вихователя сприяють підвищенню рівня ефективності корекційної роботи з дітьми, забезпечують підвищення рівня пізнавального інтересу до набуття правових знань, участі у правовиховній діяльності, відтак й рівня навчально-виховної діяльності у цілому.

Важливою умовою ефективності процесу формування правосвідомості старшокласників з порушеннями слуху в позаурочний час є діяльність вихователя. Він не тільки організовує проведення занять, а й надає необхідну індивідуальну допомогу, коригує процес проведення занять, сприяє формуванню самостійності дітей, усвідомленому засвоєнню знань, що сприяє кращому засвоєнню правових знань та підготовці учнів до застосування їх у житті.

У позаурочний час учні мають можливість розкрити свої здібності іноді краще, аніж на уроці. Для активізації діяльності старшокласників варто проводити дискусії за темами: „Право і мораль: спільне та

відмінне”, „Правила поведінки школяра”, „Права та обов’язки учнів”, „Закон у твоєму житті”, „Людське життя – найбільша цінність”, тощо. Наведемо орієнтовну тематику бесід та дискусій відповідно віку учнів.

Тематика бесід щодо вивчення основних положень Конституції України

9 клас

1. Конституція – основний закон України.
2. Український народ – єдине джерело влади в державі.
3. Державні символи України: історія і сучасність.

Тематика дискусій щодо вивчення основних положень Конституції України

10 клас

1. Закони України: чи однакові вони для усіх?
2. Праця – право чи обов’язок?
3. Моя майбутня сім’я – яка вона?

Реалізація завдань сучасного правової освіти вимагає застосування інноваційних форм організації діяльності таким чином, щоб педагог із джерела інформації перетворився би на інтелектуального партнера навчально-виховного процесу, систематично активізуючи розвиток творчого потенціалу учнів.

Сутність такої діяльності полягає у реалізації взаємодії учнів і педагога, тобто учасники навчально-виховного процесу знаходяться у постійному спілкуванні та взаємодії один з одним. Така організація навчально-виховного процесу містить методи і прийоми, спрямовані на стимулювання пізнавальних можливостей, орієнтовані на досягнення високого результату.

Цей процес передбачає інтенсивне використання інтерактивних методів та технологій у виховній діяльності, спрямованих на підвищення інтелектуальної та практичної діяльності учнів зі зниженим слухом, сприяє підвищенню рівня пізнавального інтересу в учнів до засвоєння та поглиблення правових знань.

Зрозуміло, що застосування інтерактивних технологій у спеціальній школі для дітей зі зниженим слухом має певну особливість. Тому, в процесі проведення факультативних занять доцільно використовувати такі види інтерактивної роботи як робота в парах, робота в групах, обговорення в групі, аналіз правової ситуації [1, с. 11].

Важливою є реалізація відповідної системи форм організації виховного процесу: індивідуальної, парної, групової, колективної. Зокрема, в рамках парної форми можна використовувати метод роботи в парах (учні читають парами частину інформації, визначають, хто буде говорити першим, потім по черзі висловлюють свої думки і погляди на проблему, намагаються дійти спільної думки та визначають, хто представлятиме результат роботи класу і як підготуватись до

представлення). В процесі роботи в парах учні активно використовують невербальні засоби комунікації, а саме: міміку, візуальний контакт, жестову мову; вчаться коротко і чітко формулювати свої думки, наводити приклади, з повагою ставитися до співрозмовника.

При організації групової роботи діти об'єднуються у групи, що формуються із трьох-чотирьох осіб: до них входять діти з різним рівнем правосвідомості. Це дає можливість залучити до роботи учнів з низьким рівнем правосвідомості. Така робота дає змогу учням набути навичок співробітництва з іншими людьми. Після об'єднання у групи та отримання завдання, група за короткий час (3-5 хвилин) повинна виконати це завдання і представити результати роботи класу. В процесі роботи учні вчаться розподіляти ролі в групі (спікер (керівник групи), який зачитує завдання групі, організовує порядок виконання, пропонує усім висловитись по черзі, заохочує групу до роботи, підводить підсумки роботи, визначає доповідача за згодою групи; секретар, який коротко записує результати своєї групи, готовий допомогти доповідачеві або висловити думку групи при підведенні підсумків; посередник, який стежить за часом та заохочує групу до роботи; доповідач, який доповідає про результати роботи в групах, чітко висловлюючи думку групи). Під час роботи учні набувають умінь активного слухання – не перебивати один одного, обговорювати ідеї, а не учнів, які висловили ці ідеї, утримуватись від оцінок та образ учасників групи, розуміти, що треба прагнути у групі дійти спільної думки, хоча кожна думка має право бути висловлена.

Внаслідок спільної діяльності педагогів та учнів створюється можливість стимулювання власної активності вихованця, його творчих зусиль, поліфункціонального самовиявлення.

З метою формування інтересу учнів до поглиблення знань з права, розвитку комунікативних умінь, глибшого розуміння та повноцінного засвоєння матеріалу, підвищення ефективності процесу формування правосвідомості, визначені практичні види діяльності, які ми вважаємо за доцільне використовувати у процесі формування правосвідомості старшокласників з порушеннями слуху (табл.1).

Таблиця 1

Практичні види діяльності, ефективні для застосування в процесі формування правосвідомості старшокласників з порушеннями слуху

	Вид діяльності	Зміст діяльності	Набуті уміння та навички
1	Обговорення в групі	Ознайомлення із загальнолюдськими та загальнонаціональними цінностями і поняттями,	Уміння формулювати та аргументовано висловлювати свої думки, уважно слухати інших, не повторювати думки та ідеї, які уже висловлені, ставитися з повагою до думок і висловлювань усіх учасників обговорення.
2	Гра		
	Сюжетно-рольова	Виконання ролей учнями за певним сюжетом, в основі	Уміння, виконуючи певну роль, продемонструвати ставлення до певної

		якого знаходиться будь-яка життєва ситуація, що має правовий характер	проблеми; уміння виконувати правила гри, запобігати їх порушенням; отримання ціннісно-правового досвіду використання правових норм.
	Імітаційна	Ігрова імітація телевізійних передач	Уміння виконувати правила гри, виявляти творчу активність в процесі підготовки та проведення гри.
	Ділова	Моделювання учнями різноманітних процесів правового життя суспільства з метою прийняття власного рішення	Уміння вести діалог з учасниками гри; набуття особистісного значення в процесі гри; формування ціннісного <u>ставлення</u> до правової сфери життя.
	Дидактична	Інтелектуальна гра – конкурс між командами учнів	Систематизація правових знань; формування інтересу до правового життя суспільства; уміння висловлювати власну думку.
	Ілюстративна	Ілюстрування певного, конкретного явища, поняття, думки.	Уміння наочно демонструвати правові поняття, явища суспільного життя.
3	Дискусія	Вільне обговорення правової проблеми або суперечливого питання	Уміння визначити свої правові погляди порівняно з поглядами інших; Уміння оцінювати правові явища та події; Уміння відстоювати свою точку зору; Формування ціннісного відношення до оточуючої дійсності; Формування правових переконань, правових якостей (толерантність, коректність, мирне вирішення конфліктів, повага до точки зору іншої людини).
4	Робота в парах	Вирішення проблеми шляхом організації почерговості висловлювань, знайдення спільної думки, представлення результатів роботи класу (групи)	Навички співробітництва, уміння активно слухати та висловлюватися, організувати роботу класу (групи).
5	Прес	Вирішення суперечливих питань, зайняття і обґрунтування визначеної позиції з обговорюваної проблеми, переконання інших у своїй правоті	Уміння формулювати та висловлювати свою думку з дискусійного питання аргументовано, у чіткій та стислій формі, впливати на думку співбесідника.
6	Аналіз правової ситуації	Обговорення фактів, проблем, аргументів та шляхів вирішення ситуації.	Уміння чітко і лаконічно визначати складові правової ситуації, обґрунтувати способи розв'язання проблеми.
7	Коло ідей	Вирішення гострих суперечливих питань методом дискусії	Уміння обговорювати питання у групі, представлення певного аспекту обговорюваного питання; складання списку ідей.
8	Розігрування правової ситуації по ролях	Визначення ставлення до конкретної життєвої ситуації, набуття досвіду шляхом гри	Уміння чітко дотримуватися своєї ролі, дослухатися до вчителя та партнерів, ставитися до своєї ролі як до реальної життєвої ситуації, аналізувати зіграну роль.

Разом з тим, планування педагогами засобів виховання, оптимальний добір форм і методів діяльності мають відбуватися з урахуванням таких особливостей: використання різноманітних засобів

комунікації (усне, писемне, дактильне мовлення, жести мови); обов'язкове поєднання слова та наочності; використання комп'ютерних технологій; застосування спеціальних принципів (корекційне спрямування навчання основам наук та формування усного мовлення, розвиток слухового сприймання, інтенсифікація мовленнєвого спілкування).

Висновки. Дотримуючись вищезазначених умов, існує можливість суттєво покращити якісні показники сформованості правосвідомості. Йдеться про зростання рівня правових знань школярів та усвідомлення ними необхідності дотримуватися норм права; появу мотивації до виявлення активної громадської позиції; зменшення кількості випадків порушень дисципліни; активізацію можливості дітей бути соціально та юридично захищеними.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми правового виховання учнів з порушеннями слуху та формування правосвідомості. Подальшими науковими перспективами дослідження є удосконалення та структурування позаурочного часу в системі спеціальної освіти дітей з порушеннями слуху шляхом організаційно-методичного забезпечення правової освіти дітей з порушеннями слуху; вивчення особливостей організації процесу формування правосвідомості даної категорії учнів в умовах інклюзивної освіти; дослідження перспектив соціальної адаптації осіб з порушеннями слуху.

Бібліографія

1. **Дмитрієва О.І.** Формування правосвідомості старшокласників зі зниженим слухом в позаурочний час: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.03 «Корекційна освіта» / О.І. Дмитрієва. – К., 2013. – 19 [11] с. 2. **Потопейко Д.А.** Правосознание как особое общественное явление / Д.А.Потопейко. – К. : Наук. думка, 1970. – 340 с.

References

1. **Dmitriyeva O.I.** Formuvannya pravosvidomosti starshoklasnykiv zi znyzhenym slukhom v pozaurochnyj chas: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. Stupenya kand. ped. nauk: spets. 13.00.03 «Korektsiina osvita» / O.I. Dmitriyeva. – K., 2013. – 19 [11] s. 2. **Potopeiko D.A.** Pravosoznaniye kak osoboe obshchestvennoe yavleniye/ D.A. Potopeiko. – K. : Nauk.dumka, 1970. – 340 s.

Авторський внесок: Дмитрієва О.І. – 100%
Дата відправлення статті 17.03.17 р.